

Цветанка Аврамова¹
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по славянски филологии
Катедра по славянско езикознание

ЗА НЯКОИ СПОРНИ ВЪПРОСИ ПРИ ПОЗИЦИОНИРАНЕТО НА ДУМИТЕ В СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНОТО ГНЕЗДО

Настоящото изследване се фокусира върху няколко проблема, отнасящи се до правилното определяне на посоката на производност и мотивация между членовете на словообразователното гнездо. Тези проблеми са обсъждани многократно в научната литература, но липсва единство в мненията на изследователите. Самите понятия *производност* и *мотивация* се разбират от отделните автори нееднозначно (вж. напр. Dokulil 1962: 11, 124; Petr, red. 1986: 206–209; Horecký, Buzássyová, Bosák a kol. 1989: 28; Dokulil 1996: 79–80; Ološtiak, ed. 2015: 91; Лопатин, Улуханов 2016: 22). Но независимо от нюансите в техните дефиниции, във всички тях присъства аксиоматичното изискване мотивираната / производната дума да е формално и семантично съотносима с друга енокоренна лексема, т.е. *съотносима както по форма, така и по значение с една и съща енокоренна лексема*. В словообразователния анализ на конкретни типове думи в славянските езици обаче това изискване не винаги се спазва.

Отклонение от него се наблюдава например при интерпретацията на някои абстрактни съществителни имена, съдържащи суфикс **-ств(о)//-ství/-(-c)tví//(-c)tv(o)/(-c)tv(o)**, които по форма се съотнасят както със съществителни имена за лица, така и с относителните прилагателни, производни от тези съществителни за лица, напр.: бълг. *градинарство*, *епокурейство*, *лихварство*, *майчинство*; рус. *директорство*, *нищиеанство*, *отцовство*; чеш. *holičství*, *mateřství*, *vдовství*; слш. *bačovstvo*, *dobráctvo*, *rodičovstvo* и др. под.

В много изследвания (напр. Шведова, ред. 1970: 93–94; Шведова, ред. 1980: 177; Petr, red. 1986: 297; Karlík, Nekula, Rusínová, ed. 1995: 138; Лопатин, Улуханов 2016) такива съществителни се разглеждат като деривати на относителните прилагателни – от една страна, по аналогия на съществителните, мотивирани / производни от качествени прилагателни, и от друга, поради по-голямата им формална близост с относителните прилагателни, напр.: рус. *мать* – *материнский* – *материнство*; чеш. *předseda* – *předsednický* – *předsednictví*; слш. *otec* – *otcovský* – *otcovstvo*.

В други славистични трудове обаче абстрактните съществителни се приемат за десубстантивни (Grzegorzcykova, Laskowski, Wróbl, red. 1998: 449–450; Štícha, ed. 2013: 140–141; Štícha, ed. 2018: 418–420); често се допуска също така двойна или тройна мотивация на някои имена (напр. Dokulil 1996: 93; Štícha, ed. 2013: 148; Šimandl, ed. 2016: 557–558; Štícha, ed. 2018; Ološtiak, Ivanová, ed. 2021: 546–549 и др.; преглед на становищата вж. в Bosák, Buzássyová 1985: 85–117) или се говори за паралелна мотивация на абстрактните съществителни и относителните прилагателни от съществителните за лица (Pert, ed. 1986: 297).

¹* avramova.cv@slav.uni-sofia.bg

Значението на деадективните деривати обикновено се извежда от значението на съществителните имена за лица, т.е. от опосредствено мотивиращите ги думи, а не от непосредствено мотивиращите ги относителни прилагателни. Невъзможността да се формулира значението на абстрактните съществителни чрез значението на относителните прилагателни е породено от характера на самите прилагателни - за разлика от качествените прилагателни, относителните не назовават статичен признак, а отношение към субстанция.

Допускането на възможността думите да се образуват по форма от едни произвеждащи думи, а значението им да се обяснява с помощта на други енокоренни думи (т. нар. „разщепление формальной и семантической мотивации“ – вж. Ермакова 1972а,б; Buzássyová 2018) представлява отклонение от изискването производната / мотивираната дума да се извежда както по форма, така и по семантика от *една и съща дума* – изискване, залегнало във всички дефиниции на производността и мотивацията. За да се избегне подобно разминаване между формалната и семантичната мотивация, предлагаме при анализа на производните думи да се изхожда не от формалната, а от семантичната страна. Преферирането на семантичния подход показва, че изследваните *абстрактни съществителни се мотивират както по значение, така и по форма от едни и същи лексеми – съществителните имена*.

ЛИТЕРАТУРА

Ермакова О.П. „О некоторых закономерностях в расщеплении структурной и семантической мотивации производного слова“. В: *Актуальные проблемы русского словообразования*. Тихонов, А. Н., ред. Самарканд: Самаркандский государственный университет им. А. Навои, 1972а: 68–72.

Ермакова О. П. „Выступление О. П. Ермаковой“. В: *Актуальные проблемы русского словообразования*. Тихонов А. Н., ред. Самарканд: Самаркандский государственный университет им. А. Навои, 1972б: 102–106.

Лопатин В. В., Улуханов И. С. *Словарь словообразовательных аффиксов современного русского языка*. Москва: Азбуковник, 2016.

Шведова Н. Ю., ред. *Грамматика современного русского литературного языка*. Москва: Наука, 1970.

Шведова Н. Ю., ред. *Русская грамматика*. Т. I. Москва: Наука, 1980.

Bosák J., Buzássyová K. *Východiská morfémovej analýzy*. Bratislava: Veda, 1985.

Buzássyová K. „O rozštiepení štruktúrnej a sémantickej motivácie slov s formantom -stvo“. In: *Ako sa rodia a žijú slová*. II. *Výber z diela Kláry Buzássyovej*. B. Chocholová, N. Janočková (ed.) Bratislava: Veda, 2018: 33–36.

Dokulil M. *Tvoření slov v češtině*. 1. *Teorie odvozování slov*. Praha: Academia, 1962.

Dokulil M. „Tvoření slov“. In: *Čeština – řeč a jazyk*. M. Čechová a kol. Praha: ISV nakladatelství, 1996: 76–132.

Grzegorzcykowska R., Laskowski R., Wróbl H., red. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Wydanie drugie, zmienione. Warszawa, 1998.

Horecký J., Buzássyová K., Bosák J. a kol. *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava, 1989.

- Karlík P., Nekula M., Rusínová Z., ed. *Příruční mluvnice češtiny*. Brno: NLN, 1995.
- Ološtiak M., ed. *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov, Filozofická Fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015.
- Ološtiak M., Ivanová M., ed. *Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2021.
- Petr J., red. *Mluvnice češtiny*. 1. *Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfémiika. Tvoření slov*. Praha: Academia, 1986.
- Šimandl J., ed. *Slovník afixů užívaných v češtině*. Praha: Karolinum, 2016.
- Štícha F., *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013.
- Štícha F., ed. *Velká akademická gramatika spisovné češtiny 1. Morfologie: Druhy slov / Tvoření slov*. Část 1, 2. Praha: Academia, 2018.